

MANAS'IN ASRA BEDEL ÇOCUĞU: AYTMATOV

"Uzak çağlardan zamanımıza kadar, günler kum gibi aktı; sayısız geceler ve dönüşsüz tören alayları geçip gittiler; yıllar, yüzyıllar, kervanlar gibi uzak ufuklara gidip kayboldular. Sonra biz onların izlerini bulduk... O çağlardan beri nice nice insanlar yaşadı bu dünyada! Kuşkusuz yeryüzündeki taşlar kadar, belki daha çok... Bunların arasında ünlüler vardı, silik olanlar vardı. İyiler vardı, kötüler vardı. Bazıları dağlar kadar güçlü idiler, bazıları da kaplan kadar cesur, kahraman... Her şeyi bilen bilgiler vardı; üstün yeteneklerle donanmış sanat dahileri vardı. Nice milletler nice zamanlardan beri yok olup gittiler ve onların yalnız adları kaldı...

Ama dünyada, insan hafızası zamana meydan okur. İnsanın kendi hayatı, göz açıp kapatıncaya kadar geçen zaman kadar kısadır. Ölümsüz olan düşüncedir, fikirdir. Ve bu fikirler insandan insana geçer. Ölümsüz olan Manas'tır, çağdan çağa geçen Manas'ın sözcüğüdür.

O uzak çağlardan zamanımıza kadar, sözler sözleri, fikirler fikirleri doğurdu. Ve türküler başka türkülere karıştı. Olaylar ve bu olayların öyküsü bir destana dönüştü. Manas'ın ve Kırgız aşiretlerini birleştiren, bu birliğin simgesi olan Manas'ın oğlu Semetey'in hikâyeleri, Kırgızların sayısız düşmanlarıyla yaptıkları savaşlar, kahramanlıklar, bize işte böyle ulaştı...

Biz bu destana babalarımızın, bütün ecdadımızın seslerini verdik. Bu sesleri hep duyacağız: Çok eski zamanlarda buraları terk eden kuşların uçuşunu, nice zamandır

artık toprağı dövmeyen toynakların sesini, savaşta ölen batırların naralarını, ölenler için yakılan ağıtlarımızı, zaferler için sevinç çığlıklarımızı duyacağız. Bu destan, yaşayanların övüncü, hepimizin övüncü için, geçmişini canlandıracak, gösterecektir..."

Son yüzyılda, Edip Kırgız Milletinin bir çocuğı, kendinden önceki manasçıların Manas'ı sadece kendi evlatlarına anlatmalarından farklı olarak, onu kalıp olarak değil, içerik olarak dünyaya tanıtmayı başarmış, kendi eşsiz milli birikimini diğer milletlerle paylaşmanın yollarını bulmuştur. Onun hikaye ve romanları, Kırgız kültürünün, tarih ve medeniyetinin başka bir deyişle Manas'ın, yazılı edebiyattaki tezahürleridir. O, ünlü yazar Cengiz Aytmatov'dur.

Cengiz Aytmatov 1928 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e bağlı olan ve Talas vadisinde yer alan Şeker Köyü'nde doğar. Babası Törekuł Aytmatov, annesi Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Memur olan babası 1937 yılında Stalin'in temizlik hareketinin kurbanları arasına katılır. Kemikleri 1991 yılında bulunur. Aytma-

toğ'un amcası da 2. Dünya savaşında ölmüştür. Annesi çeşitli memuriyetlerde bulunmuş modern bir kadındır. Dört çocuğunu kendi başına büyütme durumunda kalmıştır. Cengiz Aytmatov ilkokula kendi köyünde gider. Babaannesi Ayımkan etrafında saygı gören bilge bir kadındır. İrticalen şiirler söyler, beş-altı yaşından itibaren torununu ninniler, masallar, efsanelerle besler. Aytmatov çok küçük yaşlardan itibaren ozanların atışmalarını dinler, sohbetlerine katılır. Şifahi kültürün çok canlı yaşandığı bu toprakların destanı havası yazarı içten içe kuşatıp zenginleştirir. İkinci Dünya savaşının yokluk yıllarını babasız geçiren Aytmatov, çocuk yaşından itibaren çalışmaya başlar. On yaşında toprağı işler. Ondört yaşında Şeker köyünde köy sovyeti kolhozu sekreterliğine getirilir. Bir yıl da vergi memuru olarak çalışır. Bu sıralarda, erkekler cephede savaşırken, köylerde kadın ve çocukların çektikleri sefaletle şahit olur. 1946'da Kazakistan'ın Cambul şehrinde veteriner teknik okuluna gider. Bu okul bitince 1948'de Kırgızistan tarım enstitüsüne devam eder. 1953'de buradan veteriner olarak mezun olur. Aytmatovun ilk eseri, 1952 yılında Pravda Gazetesi'nde yayımlanan "Gazeteci

Cyuda"dır. Bu hikayeyi 1957 yılında yayımlanan "Yüzyüze" takip eder. 1956-58 yılları arasında Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam eden yazarın "Cemile" adlı hikayesi 1958 yılında Novy Mir (Yeni Dünya) dergisinde yayımlanır. Bu eseri büyük ilgi görür. Aytmatov şöhreti, bu eserin Fransız şair Louis Aragon tarafından Fransızca'ya tercüme edilmesi ve Avrupa'da yayımlanması ile yakalar. Aragon bu hikayeye yazdığı önsözde Cemile hikayesi için "dünyanın en güzel aşk hikayesi" ifadesini kullanır.

Aytmatov, Cemile'nin yayımlandığı 1958 yılında Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girer. Aynı yılın sonunda Yazarlar Birliğine kabul edilir ve bu tarihten sonra hem Kırgız hem de Rus yazarlar arasında yerini pekiştirir. Bu yıllarda Literaturnyi Kırgızistan dergisi editörlüğünü, sonra beş yıl boyunca Pravda'nın Orta Asya muhabirliğini yapmıştır. Aytmatov 1963 yılında, "İlk Öğretmen", "Deve Gözü", "Cemile" ve "Selvi Boylum Al Yazmalım" adlı hikâyelerinden oluşan "Steplerden ve Dağlardan Hikayeler" adlı kitabıyla Lenin Edebiyat Ödülü'nü kazanır. 1959-67 yılları arasında Novy Mir'in editörlüğünü yapar. 1968'de Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü kazanır. Aynı yıl Kırgızistan milli yazarı seçilir.

İlk romanı olan "Toprak Ana" 1963'de neşredilir ve aynı yıl Elveda Gülsarı'yı kaleme alır. Aytmatov 1970'de edebiyat alanında yankı bulan "Beyaz Gemi" romanını neşreder. 1976'da "Sultan Murat", 1977'de "Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek" hikayelerini neşreder. 1980 yılında kaleme aldığı "Gün Olur Asra Bedel" romanı yazarın edebiyat hayatında izlediği yol bakımından önemlidir. Aytmatov bu romanında Elveda Gülsarı'da temel işleyiş bozukluklarını dile getirdiği rejimin eleştirisini daha ileri götürmüş, Sovyet mantığını temelden sorgulayan fikirlerini yayınlamıştır.

Tarihte eşine ender rastlanacak bir baskı rejiminde, millete ait olan her şeyin talan edilmeye, unutturulmaya çalışıldığı bir ortamda söz söylemek, değerlerini savunmak, millete ait olana vurgu yapmak cesaretini gösterebilen Aytmatov, yıldan yıla daha yüksek sesle, sözlerinin altını daha kalın çizerek konuşur. Aytmatov 1986 yılında neşredilen "Dişi Kurdu Rüyaları" isimli romanıyla, yazarlık seyrini mahalli olandan evrensel olana taşımıştır.

Aytmatov, başarılı bir edebiyatçı olması yüzünden devletten itibar görmüş, devletin çeşitli birimlerinde görev almış, bu sayede rejimin işleyişine tanık olmuş biridir. 1978 tarihinde Yüksek Sovyet Prezidium'u tarafından Sosyalist İşçi Kahramanı olarak ödüllendirilir. 1983 yılında Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü ikinci kez kazanır. Gorbaçov döneminde Sovyet Parlamentosu Kültür ve Ulusal Diller Komitesi Başkanlığı ve Sovyet Yazarlar Birliği Sekreterliği görevlerinde bulunmuş, Sovyetler Birliği dağılmadan önce Gorbaçov'un baş danışmanından biri olmuştur.

Aytmatov, milletin tarih boyunca kazandığı sosyal, kültürel, ahlaki, edebi, askeri yani bütün maddi ve manevi zenginliğini eserlerine yansıtmış, yaşadığı coğrafyanın insanının tarih içinde kazandığı değerleri, acılarını, kahramanlıklarını, tecrübelerini yazıya döküp ölümsüzleştirmiş, halkının içinde düştüğü zor durumları eserlerinde en güzel şekilde anlatmış, onların çözümlerine dair ipuçları göstermiş, eserlerinde kendi ifadesi ile 'tipik insan'ı ortaya koymaya çalışmış bir yazardır. Cengiz Aytmatov'un eserleri hayatından izler taşır. Savaş Aytmatov'un hatırasında silinmeyecek izler bırakır. Savaş için askere alınan yetişkin erkeklerin köydeki işlerinin hepsi, halkın sorunlarına çare bulmak, daha on iki-on üç yaşlarındayken onun ve akranlarının sırtına yüklenir. Cepheye gönderilen erkeklerin ailelerinin sorumluluğu, onların işeşi, aralarındaki sosyal ilişkiler, bir yandan savaşa rağmen devam etmesi zorunlu

olan zirai faaliyet, savaşın daha çok küçük yaşlarda Aytmatov'un sırtına yüklediği sorumluluklardan en görünürde olanlarıdır.

Toprak Ana romanında ve yüz yüze hikâyesinde, ikinci dünya savaşında erkekleri askere alınan köylerde geride kalanların çektiği sıkıntılar etkileyici bir üslupla anlatılır. Eldeki yetersiz yiyeceğin muhtaç olandan başlanarak dağıtılması, dört gözle beklenen hasat zamanları, umutların hasat zamanına ertelenmesi, savaş yüzünden ürünün hemen hepsinin merkezden istenmesi, boşa çıkan umutlar, yine açlık, sefalet, bir yandan cepheden gelen ölüm haberleri, umutsuz bekleyişler, savaşın uzun sürmesi üzerine aşağı çekilen cepheye çağırılma yaşı, yine gidenler, ayrılıklar, gözyaşları... yani tek kelimeyle ve bütün zulmetiyle; savaş. Yazar eserlerinde salt bir savaş karşıtlığı fikri vermeye çalışmasa da, hikâyelerinde halk, evlatlarını cepheye göndermesine rağmen savaşı sahiplenmemiş bir görünüm sergiler. Savaşın anlatıldığı bölümlerde bir savaş romantizmine rastlanmaz.

Aytmatov'un kuşkusuz en önemli özelliği romanlarında kullandığı folklorik malzeme. Halka ait olan her şeyden, kültüründen, coğrafyasından yani insanından haberdar olması Aytmatov'un farklı yanı. Aytmatov, efsane ve masalları kendi hayalinde değiştirip onları konuyla ve zama-

nımızla örtüşen bir zemine çekiyor. Bir mülakatında, eserlerinde kullandığı efsane ve masalları orijinal halleriyle kullanmadığını, günümüz için daha çarpıcı olacak şekilde değiştirdiğini söylüyor. Aytmatov'un başarısının ardında, onun, devasa Kırgız kültürünün yazılı edebiyat-taki ilk temsilcilerinden biri olmasının yanında, kendi kültüründen, coğrafya-sından, insanından haberdar olmak yat-maktadır. Beslendiği kaynak daha nice

Aytmatov'lar çıkaracak gürlüğe sahiptir. Aytmatov, "Gün Olur Asra Bedel" romanının film çekimleri için gittiği Rusya'nın Tataristan Cumhuriyeti'nin başkenti Kazan'da 16 Mayıs 2008 rahatsızlanarak böbrek yetmezliği teşhisiyle tedavi için Almanya'ya götürüldü. Almanya'nın Nürnberg kentindeki Klinikum Nord'da tedavi gördüğü esnada komaya giren Aytmatov, 10 Haziran 2008 tarihinde Nürnberg'de yaşamını yitirdi.

*Kırgızistan'da bu yıl, Aytmatov'un 80. yaş dolayısıyla
"Cengiz Aytmatov Yılı"
ilan edilmişti.
Ne yazık ki Türk Edebiyatı
Aytmatov'un ölümüyle gerçekten başsız kaldı...*

Not: Bu yazının hazırlanmasında www.patikarlar.net, Mehmet HALDUN'un "AYTMATOV" adlı yazısından yararlanılmıştır.